

Андрій МЕЛЕШКО
адвокат, аспірант
(Європейський університет, м. Київ, Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ У СПРОЩЕНОМУ ПОРЯДКУ

В силу ст. 28 КПК України під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Проте реалізація вказаної вимоги залежить, зокрема, від наявності достатнього процесуального часу у суддів, прокурорів, захисників. Водночас, недосконалість процесуальних норм призводить до витрачання процесуального часу на дії, які, на наш погляд, цього не потребують. Мова йдеться про розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу, коли підозрюваний, обвинувачений погоджується з застосуванням до нього запобіжного заходу, який пропонується прокурором.

В цій статті досліджено норми кримінального процесуального закону України, які регулюють застосування запобіжних заходів, та відповідну судову практику, виявлено недосконалість цих норм та запропоновано внесення до них змін, які запровадять спрощений порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу.

Ключові слова: запобіжні заходи, спрощений порядок, застосування запобіжних заходів, процесуальний час, економія процесуального часу, розумні строки, розгляд клопотання.

Постановка проблеми. Згідно діючого кримінального процесуального закону України розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється в судовому засіданні за участі прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, захисника. І ця процедура потребує певного процесуального часу.

Разом з цим, в багатьох випадках підозрюваний, обвинувачений погоджується з запропонованим прокурором запобіжним заходом. Проте учасники кримінального провадження вимушені витратити свій процесуальний час задля дотримання формальної процедури.

Метою статті є запропонування змін до кримінального процесуального закону України, які запровадять спрощений порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, тобто без участі сторін кримінального провадження, якщо з таким порядком погодився підозрюваний, обвинувачений в присутності свого захисника, за аналогією спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, в результаті чого зменшиться навантаження на суддів, прокурорів та захисників, а вивільнений час буде спрямований на процесуальні дії, які дійсно цього потребують.

Виклад основного матеріалу. В силу ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [2].

Згідно ст. 28 КПК України під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки [3]. Проте реалізація вказаної вимоги залежить, зокрема, від наявності достатнього процесуального часу у слідчого судді, суду, прокурора, захисника. Водночас, недосконалість процесуальних норм призводить до витрачання процесуального часу на дії, які, на наш погляд, цього не

потребують. Мова йдеться про розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу, коли підозрюваний, обвинувачений погоджується з застосуванням до нього запобіжного заходу, який пропонується прокурором.

Із аналізу ст. ст. 42, 46, 176, 184, 193, 194 КПК України випливає, що розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється в судовому засіданні за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених ч.6 ст.193 КПК України. Процедура такого розгляду виглядає наступним чином: слідчий суддя, суд зобов'язаний роз'яснити права підозрюваному, обвинуваченому, прокурор обґрунтовує своє клопотання про застосування запобіжного заходу, сторона захисту висловлює свою думку з цього приводу, досліджуються матеріали, якими обґрунтовується вказане клопотання, та за клопотанням сторін чи з власної ініціативи слідчий суддя, суд має право допитати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу, після чого слідчий суддя, суд виходить до нарадчої кімнати для постановлення відповідної ухвали, після виходу з нарадчої кімнати проголошується ухвала [3].

Іншими словами, вказана процедура потребує певного процесуального часу.

Разом з цим, в багатьох випадках підозрюваний, обвинувачений погоджується з запропонованим прокурором запобіжним заходом. В значній мірі це стосується особистого зобов'язання та домашнього арешту. Хоча бувають випадки, де підозрюваний, обвинувачений погоджується і на тримання під вартою. Проте сторони кримінального провадження вимушені витратити свій процесуальний час задля здійснення формальної процедури розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Процесуальний час витрачає також і слідчий суддя, суд.

Отже, пропонуємо запровадити спрощений порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, тобто розгляд без участі сторін кримінального провадження, якщо з таким порядком погодився підозрюваний, обвинувачений в присутності свого захисника, за аналогією спрощеного провадження щодо кримінальних проступків.

Реалізація даної пропозиції зменшить навантаження на суддів, прокурорів та захисників, а вивільнений час буде спрямований на процесуальні дії, які дійсно цього потребують.

Так, згідно ст. 302 КПК України, встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечують проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні (ч. 1); до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинні бути додані письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з частиною другою цієї статті та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні (п. 1 ч. 3).

В силу ч. 2 ст. 381 КПК України суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта.

Згідно ч. 2 ст. 382 КПК України вирок суду за результатами спрощеного провадження ухвалюється в порядку, визначеному цим Кодексом, та повинен відповідати загальним вимогам до вироку суду [3].

Розглянемо приклад із практики щодо розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, коли підозрюваний погоджувався з цим запобіжним заходом.

Особа підозрювалася у вчиненні декількох епізодів особливо тяжких злочинів, визнавала свою причетність до інкримінованих їй кримінальних правопорушень та активно співпрацювала з органом досудового розслідування. Слідчий за погодженням з прокурором звернувся до слідчого судді з клопотанням про застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту в нічний час доби. Підозрюваний з цим запобіжним заходом був згодний. Проте процедура розгляду цього клопотання вимагає присутності сторін кримінального провадження в судовому засіданні. Тому підозрюваний, який проживав за декілька сотень кілометрів від суду, був вимушений прибути до слідчого судді на розгляд клопотання, а слідчий суддя, прокурор та захисник були вимушені витратити свій процесуальний час. В даному кримінальному провадженні строк досудового розслідування продовжувався декілька разів, останній раз – до 12 місяців. Запобіжний захід у вигляді домашнього арешту було продовжено ще два рази, тобто до шести місяців, після чого було подано клопотання про зміну запобіжного заходу з домашнього арешту на особисте зобов'язання, адже в силу ч.6 ст. 181 КПК України сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців. Після чого кожні два місяці подавалися клопотання про продовження обов'язків, покладених на підозрюваного при застосуванні до нього запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання. І кожного разу слідчий суддя, прокурор та захисник мали витратити свій процесуальний час. Аналогічні випадки спостерігаються при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання та застави, коли підозрюваний, обвинувачений погоджуються з застосуванням до них таких запобіжних заходів. І випадки не є поодинокими, а займають значну частину серед проваджень про застосування запобіжних заходів [1].

Щодо згоди підозрюваного, обвинуваченого з застосуванням до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, то як свідчить судова практика, це відбувається, коли підозрюваний, обвинувачений впевнений, що йому в будь-якому разі призначать покарання у виді позбавлення волі реально. Це стосується наступних випадків, коли підозрюваний, обвинувачений повністю визнає свою причетність/вину у вчиненні:

- особливо тяжкого злочину, де нижня межа санкції є більше п'яти років (ст. ст. 111, 115 КК України);
- кримінального правопорушення в період іспитового строку, будучи засудженим до покарання у виді позбавлення волі та звільненим від його відбування з випробуванням;
- нового злочину протягом невідбутої частини покарання, будучи особою, до якої було застосовано умовно-дострокове звільнення від відбування покарання у виді позбавлення волі.

Крім того, не буде заперечувати проти застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою також особа, яка вже відбуває покарання у виді позбавлення волі, адже в разі застосування щодо неї більш м'якого запобіжного заходу вона все одно не буде звільнена [1].

Деякі опоненти можуть наполягати на тому, що клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою має бути розглянуто виключно за участі сторін, а спрощений розгляд такого клопотання є неприпустимим. На підтвердження правильності своєї позиції може зазначитися, що тримання під вартою є виключним та найсуворішим запобіжним заходом, особа під вартою фактично заходиться в умовах позбавлення волі, навіть згідно ч. 5 ст. 72 КК України попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день [4]. Більше того, з урахуванням Закону України «Про внесення зміни до Кримінального кодексу

України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання», який діяв з 24.12.2015 року до 21.06.2017 року, один день попереднього ув'язнення прирівнювався до двох днів позбавлення волі, тобто умови попереднього ув'язнення можна вважати гіршими, чим умови позбавлення волі. Тому з цих підстав спрощений порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за аналогією спрощеного розгляду обвинувального акту щодо кримінальних проступків є неприпустимим, адже за вчинення кримінального проступку передбачено покарання менш суворе, ніж позбавлення волі.

Разом з цим, на практиці бувають випадки, коли суд за результатами спрощеного провадження щодо кримінальних проступків зобов'язаний призначити покарання у вигляді позбавлення волі. Наведемо такий приклад. Особа, яка засуджена до п'яти років позбавлення волі та звільнена від відбування покарання з випробуванням, обвинувачується в тому, що в період дії іспитового строку вчинила кримінальний проступок, передбачений ч. 1 ст. 309 КК України, щиро кається у вчиненому та виявляє бажання на спрощений порядок розгляду обвинувального акту. Тому суддя, розглядаючи відповідний обвинувальний акт в спрощеному порядку, в силу вимог ч. 4 ст. 71 КК України буде вимушений призначити покарання у вигляді реального позбавлення волі на строк більше п'яти років [1].

З урахуванням викладеного вважаю доречним запровадити також спрощений порядок щодо розгляду клопотання про продовження запобіжного заходу (тримання під вартою або домашнього арешту) та продовження строку обов'язків, передбачених частинами п'ятої та шостої статті 194 КПК України, якщо з таким порядком погодився підозрюваний, обвинувачений в присутності свого захисника.

Отже, виникає необхідність внесення змін до КПК України, а саме:

– статтю 184 КПК України доповнити частиною 3-1 наступного змісту: «Якщо підозрюваний або обвинувачений згоден з розглядом клопотання про застосування запобіжного заходу в спрощеному порядку, до клопотання додається письмова заява підозрюваного, обвинуваченого, яка складена в присутності захисника, щодо згоди із зазначеним в клопотанні запобіжним заходом та згоди з розглядом клопотання про застосування запобіжного заходу в спрощеному порядку»;

– ч. 1 ст. 193 КПК України викласти в такій редакції: «Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, його захисника, крім випадків, передбачених частиною шостою або сьомою цієї статті»;

– статтю 193 КПК України доповнити частиною сьомою такого змісту: «Якщо підозрюваний, обвинувачений згоден з розглядом клопотання про застосування щодо нього запобіжного заходу в спрощеному порядку, таке клопотання розглядається без участі сторін кримінального провадження»;

– статтю 199 КПК України доповнити частиною 3-1 наступного змісту: «Якщо підозрюваний, обвинувачений згоден з розглядом у спрощеному порядку клопотання про продовження запобіжного заходу або продовження строку обов'язків, передбачених частинами п'ятої та шостої статті 194 КПК України, до клопотання додається письмова заява підозрюваного, обвинуваченого, яка складена в присутності захисника, щодо згоди з зазначеним в клопотанні продовженням і згоди з розглядом цього клопотання в спрощеному порядку. В такому випадку вказане клопотання розглядається за правилами, передбаченими ч. 7 ст. 193 КПК України».

Висновки. Судова практика свідчить про те, що при розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, процесуальний час витрачається не раціонально. Це стосується випадків, коли підозрюваний, обвинувачений погоджується з застосуванням до нього запобіжного заходу, який пропонується прокурором.

В даній статті викладені конкретні пропозиції щодо змін до кримінального процесуального закону України, які запровадять спрощений порядок розгляду клопотання

про застосування запобіжного заходу, тобто без участі сторін кримінального провадження, якщо з таким порядком погодився підозрюваний, обвинувачений в присутності свого захисника, за аналогією спрощеного провадження щодо кримінальних проступків, в результаті чого зменшиться навантаження на суддів, прокурорів та захисників, а вивільнений час буде спрямований на процесуальні дії, які дійсно цього потребують.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. (б. д.). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція Ради Європи (2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України № 4651-VI (2024а) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кримінальний кодекс України, Кодекс України № 2341-III (2024) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Надійшла до редакції 31.08.2024

Прийнято до опублікування 09.09.2024

References

1. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. (b. d.). Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
2. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, Konventsiia Rady Yevropy (2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy, Kodeks Ukrainy № 4651-VI (2024a) (Ukraine). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy, Kodeks Ukrainy № 2341-III (2024) (Ukraine). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

ABSTRACT

Andrii Meleshko. Application of preventive measures in a simplified procedure.

According to the provisions of Art. 28 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, during criminal proceedings, each procedural action or procedural decision must be performed or adopted within a reasonable time. However, the implementation of this requirement depends, in particular, on the availability of sufficient procedural time for judges, prosecutors, and defense lawyers. At the same time, the imperfection of procedural norms leads to the waste of procedural time on actions that, in our opinion, do not require it.

Thus, according to the current criminal procedure law of Ukraine, consideration of a motion for the application of a measure of restraint is carried out in a court hearing with the participation of the prosecutor, the suspect, the accused, and the defender. And this procedure requires some procedural time. At the same time, in many cases, the suspect or the accused agrees with the measure of restraint proposed by the prosecutor. However, participants in criminal proceedings are forced to spend their procedural time to comply with the formal procedure.

The purpose of the article is to propose amendments to the criminal procedure law of Ukraine, which will introduce a simplified procedure for considering a petition for the application of a measure of restraint, i.e. without the participation of the parties to the criminal proceedings, if the suspect or accused agreed with such a procedure in the presence of his lawyer, by analogy with simplified proceedings for criminal offenses, as a result of which the workload on judges, prosecutors and defense lawyers will be reduced, and the time freed up will be directed to procedural actions that really require it.

This article examines the norms of the criminal procedure law of Ukraine, which regulate the application of preventive measures, and the relevant judicial practice, reveals the imperfection of these norms and proposes amendments to them.

Key words: preventive measures, simplified procedure, application of preventive measures, procedural time, saving procedural time, reasonable time, consideration of the petition.